

DOMINGO DE AGIRRE ETA ZUMAIAKO KARMELDARREN IKASTETXEA

Zumaia, 1998-XI-19

Sebastián García Trujillo

Gaurkoa ez da euskaltzaleek Domingo de Agirrerri Zumaian eskaintzen diogun oroimenezko lehen horma-plaka. Haren heriotzatik hurrengo urtean, 1921.ko azaroaren 21.an, lehen omenaldia eskaini zioten zumaierrek Domingo de Agirrerri, gaurkoa baino jendetsu eta zaratatsuagoa, Probintzia eta herriko agintariak, baita abade mordo bat ere, etorri baitziren ikastetxe honetara Agirre omentzeko, musika banda eta guzti. Honelaxe idatzi zuen ospakizun honetaz, domeka hartako *La Constancia* egunkari integristak:

“Homenaje a la buena memoria del virtuoso sacerdote don Domingo de Aguirre. Adhierámonos a la fiesta.

Hoy se viste de fiesta el pueblo de Zumaya, para honrar la buena memoria de don Domingo de Aguirre. Una lápida recordará la casa donde vivió y entregó su alma a Dios; y una calle perpetuará su nombre.

Hoy se congregarán en la risueña villa costera, lo más significado de nuestros euzkarólogos: don Resurrección Azkue, la Academia Vasca en pleno, “Euskal-Esnalea”, don Carmelo Echeagaray (1), el Diputado a Cortes señor Churruca, el Presidente de la Diputación señor Elorza, el culto sacerdote don Ramón Inzagaray, Reverendo Padre Azpiazu, S. J., y tantas otras personalidades salientes de nuestra cultura vasca, rindiendo un testimonio de admiración y cariño, al compañero muerto.

Por la tarde habrá velada necrológica en la que partirán con la elocuencia en ellos características, los señores Azkue, Echeagaray, Lecuona, P. Saraiza y otros; se cantarán obras de Guridi, Otaño, Frank, Brahms, etc.” (2)

(1) Geixo egon zen eta ezin izan zen etorri. Ikus, ECHEGARAY CARMELO DE, *Cartas a D. Serapio Múgica* (1899-1925), Grupo Doctor Camino, San Sebastián-Donostia, 1987, 576. or.

(2) *La Constancia*, Diario Integrista.

Orduko ospakizun hartan “kardinale itxurako”(3) Don Domingo(4) kape-lauaren oroimenez plaka bat jarri zioten La Ribera kaleko bere etxearen aurreko lehen solairuan. Don Domingo de Agirreren etxearen aurrean esan dut, eta Karitate Karmeldar mojen etxean esan beharko nukeen, mojena baitzen etxe hura. Baina Domingo de Agirrek inon etxerik izan bazuen, Zumaian izan zen (5), Maria eta Jose ikastetxearen aurreneko egoitzan, hain justu. Ekonomia erre-kurtsorik ezagatik inon etxe propiorik izan ez zuen Don Domingok, berea bailitzan erabili zuen, hogeitamar urte eta zortzi hilabete eta erdiz, ikastetxeko etxe hura (“aquí en la soledad de mi casita procuraré tener fiestas íntimas saboreando las delicadezas de los buenos ingenios”) (6) eta mojek etxekoa bailitzan hartu zuten “una verdadera alaja nuestro simpático capellancito de Zumaya” (7):

“el Padre Domingo, padre por antonomasia de esta casa... figura noble y digna a la par que llana, aquel caballero intachable a la vez que sumamente amable, aquella cabeza privilegiada y aquel corazón de santo, aquella sonrisa apacible y amorosa, expresión inconfundible y fiel de aquella alma soberanamente hermosa que trascendía al exterior y era figura de ángel nimbada de luz y gloria”. (8)

Gauzak horrelaxe, euskararen aldeko gune berezia bihurtu zen ikastetxe hau Don Domingo eraginez, baita euskaltzale askoren bilgune ere. Hona etor-tzen zen Resurrección M.ª de Azkue “behin baino gehiagotan... burubide eta aholku eske” (9). Egonaldi hauetatik hiru gogoratuko ditut, adierazgarriena-tarikoak, agian:

— Lehen, Azkue bere *Cancionero Popular Vasco* eta *Diccionario Vasco Español Francés* liburuetarako abesti eta hitzen bila etorri ohi zenetakoa. Jose M.ª de Olaizolak dioskunez, Zumaiaiko atsoek irrikiz itxaroten zituzten Azkueren etxe honetako agerraldiak eta

(3) ANASAGASTI, P. de, “La arrolladora personalidad de Domingo de Aguirre”, *Arantzazu*, XLV, 1966, 24-26. or.

(4) Honelaxe dei egiten zioten Agirreri herrikoek, Luis Alberdi abade zumaiaarrak zihurtatzen didanez, eta ez zabalduago dugun lagun minentzako soilik gorderiko “Txomin” izena erabiliz.

(5) AGUIRRE, A. I. DE, “Itz bi”, in *Garoa*, Arantzazu, 1956; “Zumaia, etxea zun; baño Euskalerra, baratz”. Zumaia eskaini zion Agirrek artikulua bat. Ikus *Euskal-Erria*, 1900, XLVII, 278-280. or.

(6) ECHEGARAY C. DE, *Cartas a D. Serapio Múgica*, o. a., 28.07.03.

(7) *Ibidem*, 17. or., Junio/17/1990.

(8) Argitaratu gabeko eskuizkribua.

(9) VILLASANTE, L., “Domingo Agirre Badiola”, in *Garoa*, Talleren Gráficos del Santuario de Arantzazu, Oñate, 1966, 7. or. *Cartas a D. Serapio de Múgica*, o. a., 29.12.05. “El sábado comí en Zumaya con don Resurrección Azkue, que ha venido a pasar las pascuas con su madre y hermano. Con él y con don Domingo hablé largamente de usted, con el cariño y la simpatía vivísima que usted nos inspira”.

“Bilbo apaiz aundi ura? -galdetzen zioten Domingo de Agirrerri-. Ez al du etorri biar? Esan tzun'n etorriko zala. Kanta berriyakin akordatu naiz”. (10)

— Bigarrena, Agirrek Gasteizko seminarioko Azkue laguna euskarako salbatu ei zueneko. *Urlo* opera hondamendiaren ondoren, jesuiten nobiziadoan sartze bururatu zitzaion Azkueri, “para dedicarse el resto de su vida a misionar infieles”. Loiolara abiatu baino lehen, Azkue Zumaiara etorri zitzaion Agirrerri eta bere etxe honetan hartu zuen azken honek:

“Don Resurrección, esan zion, —con aquella calma de D. Domingo— espera, las resoluciones no hay que tomarlas así -despues le cuidó muy bien y le consoló durante ocho días. Vuelve a Bilbao, da la cara a todo lo que has dejado allí; ya tendrás colaboradores, que si corporaciones y amigos y efectivamente encontré, salvó aquella situación”. (11)

— Eta hirugarrena, Agirrerren hiltzerakoan (1920.go urtarrilaren hogeian), Teudia (Azkue) Don Rodrigoren (Agirre, “bera zen artarako gayena ere-ta” (12) albora etorri zitzaion lagundu eta beronen azken hitzak guretzat gordetze-ko:

“Azken itzak erdizka ebakiak, euskerazkoak izan omen zituen, noski, Andre Maria'ri zuzenduak”. (13)

Agirre hil eta hurrengo egunean, beronen “azken-naya lenengoz irakurri zanean”, bertan egon zen Azkue, hilberriko lagunaren pobretasunaz miraritze-ko:

“Dirutsu izateko era onak aukeran izan omen zituen ta bere aide urkoak beartsuak izanarren 'lenengo ta bein apaiza naiz' esan ta damutasunik gabe utzi izan ditu era oriek”. (14)

Baita askotan etortzen zen etxe honetara Agirrek anaiatzat izen zuen Karmelo Etxegarai ere:

“Zenbat aldiz, dio honek, Zumaiako txoko maitagarrian, biok, besteren olerkiak, egiazko olerkiak, irakurtzen biotza pozez beterik zalarik egon izan gera”. (15)

Agirre hil eta egun gutxira, hona itzuli zen Etxegarai, beste batean:

“Recogí en Zumaya el domingo de Carnaval una porción de manuscritos del inolvidable don Domingo, y con ellos no pocos autógrafos míos de alguno

(10) Argitaratu gabeko eskuizkribua.

(11) Argitaratu gabeko eskuizkribua.

(12) AZKUE, R. M^a de, “Agirre, beretergoan”, “Itzaldiak”, *Euskal-Esnalea*, San Sebastián, 1923, 73. or.

(13) AZKUE, R. M^a de, *Ibidem*, 79. or.

(14) AZKUE, R. M^a de, *Ibidem*, 77. or.

(15) ETXEGARAI, K., “Agirre, olerkaria”, “Itzaldiak”, *Euskal-Esnalea*, San Sebastián, 1923, 86-87. or.

de los cuales ni me acordaba siquiera. Me impresionó mucho ver aquel despacho en que tantas veces hablé con el amigo entrañable y fraternal, cuya pérdida es irreparable por muchos conceptos. En Zumaya se ha de notar mucho la desaparición de sacerdote tan ejemplar. Su vacío no es de los que se llenan fácilmente". (16)

Sarritan etortzen zitzaion ikastetxe honetako Agirrerri Unamunok miretsi zuen Francisco de Iturribarria abadea ere (Agirrek 'Iturri' deiturikoa; "Eran dos almas gemelas", dio biotaz *La Constancia* egunkariak). Ahaztuxe dugun Agirrerren ikaskide eta gaztelerazko bilbotar olerkari fin honek, osasuna makala zela eta, Zumaiako etxe baten udak emoten zituen Agirre lagunaren alboan.

Ez zen, haatik, Agirrerren kulturaren aldeko eragina ikastetxeko hormetan mugatu:

"Sus anhelos de unidad del clero le inspiraron la idea de una tertulia diaria en la plaza Berria, hacia el mediodía, a la que acudían los sacerdotes de Zumaya y hasta extraños y donde discutían métodos y se unificaban consignas. Esta tertulia, por la magia de Aguirre, se convirtió pronto en seminario de artistas, políticos, catedráticos y literatos, domeñados por Don Domingo. Eran asistentes señeros Ruiz Jiménez, ex-ministro de Romanones, Don Bartolomé Feliú, representante de Carlos VIII; el Marqués de Foronda, el Marqués de Boil, los Condes de Albaterra y de Plasencia, el Duque de Castro Enrique. Nadie podía sustraerse al fluido de su bondad y de su mansedumbre verdaderamente extraordinarios. Y nada digamos de los vascófilos Urquijo, Echegaray, Campión, Azkue..., a quienes aparte el atractivo personal de Aguirre, les unía su entrega a la lengua y a la historia vascas". (17)

Agian, José Ortega y Gasset filosofoak parte hartu ei zuen tertulia haietan, zeren, Aita Villasantek dioskunez:

"cuando Ortega y Gasset veraneaba en Zumaya, distinguía con su aprecio a don Domingo, porque el pintor Zuluaga le había informado de las actividades literarias de éste". (18)

Eta Domingo de Agirrerren ikastetxe honetako "intra muros"-ko bizitza nola ematen zuen?. (19)

(16) ECHEGARAY, C. de, *Cartas a D. Serapio Múgica, (1899-1925)*, o. a., 1920.02.20, 544. or.

(17) ANASAGASTI P. de, "La arrolladora personalidad de...", 24-25. or.

(18) VILLASANTE, L., *Historia de la Literatura Vasca*, Editorial Aranzazu. 1979, 325. or.

(19) Domingo de Agirrerren eskuizkribuen artean honako "Ordu banaketa" aurkitu dugu: 5 1/2, Levantarse y ofrecer a Dios las obras del día; 6 Meditación; 6 1/2 Capilla; 7 Santa Misa; 7 1/2 Acción de gracias. Confesionario; 8 1/2 Desayuno y Horas; 9 Estudio; 11 3/4 Examen; 12 Comida. Descanso; 2 Vísperas y Completas. Devociones; 2 1/2 Lectura espiritual; 3 Maitines y laudes; 4 Visita al Santísimo. Paseo o Confesionario; 8 Cena; 9 1/2 Puntos para la meditación del día siguiente. Examen. Acostarse.

Lehen eta behin, azpimarratu behar dugu Domingo de Agirre oso maitagarria izan zitzaiela bere ingurukoei: bai maila pertsonalean “ba zuela... alako santu usai bat” (20), dio Villasantek beste askoren iritzia jasoz, bai eguneroko hartu-emanetan:

“mendu ona, ayuri egokia, izakera bikaina, lur ongi layatu... ta ezo batek galazia artzen duenez... paketsua, apala, etorkorra (condescendiente), artzargia (simpático) ta otzana. Ezti utsezko breska argizai gabea... arantza gabeko arrosa ezta diote. Ura... bai... ¡Epea!, ¡Egoarria!, ¡Ezaldietan isiltzea!... egille errez, xamur ta jakintsua”. (21)

Zeruko benedizio bat ingukukoentzat: mojak zein eta herrikoentzak, Domingo de Agirrek ez baitzituen soilik kapelautza lanak burutzen, baita ikastetxeko zuzendaritza zeraman eta latin, gaztelera, erretorika eta poetika irakaslea ere izan zen, baita euskerarena neska ikasleek gogoratzen baitute zelan Don Domingok prestatutako euskerazko irakurketa liburuak “oso txistosuak” zirela; ez nolanhiko irakaslea, gainera:

“Allá donde Domingo de Aguirre ponía su mano todo se convertía en perfección. Era sumamente ordenado...”. (22)

Eta froga modura begiratzea besterik ez dago Euskaltzaindirako bildu dugun “Libro de propiedades del Colegio de Zumaya” delakoari, non eta Agirrek urte luzeetan ikastetxeko kontabilitadea eramaten zuen idazkera txukuna bezain garbiaz.

Aipagarria da ere, arlo honetan, Domingo de Agirrek ikastetxe honen erai-kuntzari dagozkion lanetan izan zuen protagonismoa. Barrukoen ikastetxea ireki (1883. urtean) eta bospasei urtetara, Agirre etorri berriak bere gainean hartu behar izan zituen bai 1894 eta 1895eko urteetan egindako “Obras de solidificación y reforma ejecutadas en el Colegio”, bai 1905. urtean oinarritik eraikia izan zen kanpoko ikasleentzako ikastetxe berria.

Jakina denez, Maria eta Jose ikastetxe hau M.ª Francisca de Echezarreta y Power-ek utzitako ondareari esker eraikia izan zen. Bilboko andra agurgarri honen ondareak Agirre Ondarrutik Bilbora ikasketak egiteko bere etxera ekarri zuen D. Mariano Jose de Iburguengoitia abadearen eskuetan geratu ziren. Ondare guzti hauekin fundazio bat eratu zuen D. Marianok Zumaiako ikastetxe hau eraikitzeo helburuz, eta bai eraiki ere. Don Mariano hil eta gero, ondorekoa Estanislao Jaime de Labayru abadea izan zen, hiru ondoreko izendatu zituen: don Leandro Soto y Orduna, Irungo Parrokiako abadelaguntzailea, don Francisco de Iturribarria, Bilboko Santiago parrokiako abadelaguntzailea eta Don Domingo de Agirre; ondorekook hiru zatitan banatuta hartu zuten ondarea,

(20) VILLASANTE, L., “Domingo Agirre Badiola”, o. a., 6. or.

(21) AZKUE, R. M^a, o. a., 24. or.

(22) OLAIZOLA, J., M^a, in ANASAGASTI, P. de, “La arrolladora personalidad de Domingo de Aguirre”, *Aranzazu*, XLV, 1966, 25 (281). or.

elkarri boterea emanaz. Agirrek bere aldetik bere zatiaren ondorekoak ere izendatu zituen: Antonio Zubizarreta, Plazentziako abadelaguntzailea eta José Justo Elorza y Oyarzabal, Arronako abadelaguntzailea. Ondorekoa izateaz gain, Agirre Fundazioaren kudeatzailea izan zen hogeitamar urtez, lanik gogorren eta aspegarrienak bere gainean eramanez, baita urteoroko gestio-informeak eman beharrez Fundazioaren beste partaideei.

Zernolako zintzotasunez eraman zituen honelako lanak jakiteko, badaukagu froga bat. Odol-zurbila izanez, 1906. urtean, ez zuen ikastetxearen solo batera zihoan gurdi bidean zanga bat ireki arazteko enbarazorik, fundazioaren patrimonioari kalte ekar diezaiokeen auzoko baten temakeria ekiditeko.

Esan gabe dago esanda, kudeaketa lan hauek guztiak bigarren mailakoak zitzaizkiola Agirreri, ikastetxean, lehen eta behin, abade lanetan gogoz aritzen baitzen Don Domingo: “Gizona ez, baina aingerua ematen zuela (23)” eguneroko mezaz aparte, Domingo de Agirrek ematen zizkien Urteko Ejerzizioak bai “beti berarekin egin nahi izaten zituzten” (24) mojei, bai, askotan, ikastetxeko neskei; baita katezismo klaseak ere (berraurkitu dugu horretarako bere eskuz idatzitako liburuxka moduko kuaderno mardula); maiatzeko platikak (25) eta sermoi ugariak bai ikastetxeko jaietan (Ama Birjinen Presentazio egunean, noiz eta prozesio luze bat egiten zen ikastetxetik herriko elizara eta herriko elizatik ikastetxera; San Jose Babespe egunetan; mojen profesio eta erlijo sarrera ospakizunetan, lehen jaunartzetan eta abar luze batean), bai inguruko herriko jaietan ere (Aizarnazabaleko elizan gaurdaino dirauten kanpaiak jarri zutuzten egunekoa, Asteasun, Beasainen, Artadin, Zarautzen..., eta “de capanillas” direlako haiek: Begoñako Andra Mariaren koroatzearen egunekoa, esateko, edo “Zeztua Eleizan Euskal Festetan Guipuzkoako Diputazio txit goituaren aurrean egintakoa”); batzutan gaztekeraz, gehiantan euskaraz (berrogeita hamarretik gora bildu ditugu, “argitaraztea merezi dutenak” (26). Sermoi-lana gogorra izan behar zitzaion (“hasta tres al día” (27), eman baino lehen idatzi baitzituen, baita, itxuraz, buruz ikasi ere. Lan honetaz gain, konfesio ordu luzeak (28):

“después de 5 ó 6 horas de confesonario, muy pocas ganas suele haber de escribir” (29)

(23) VILLASANTE, L., “Domingo Agirre...”, o. a., 7. or.

(24) *Ibidem*, 7. or.

(25) “Ayer acabé con la serie de pláticas de mayo...”

(26) VILLASANTE, L., “Domingo de Agirre-ren eliz-itzaldia”, 31 (287). or.

(27) Carta a Carmelo de Echeagaray, 24.12.96. Argitaratu gabeko eskutitza, Azkue Biblioteka. Bilbo.

(28) “Hoy, víspera de primer viernes de mes, tengo confesión de todas las niñas del Colegio, internas y externas, con más gente del pueblo que acostumbra a comulgar en las funciones del S. Corazón; mañana, los cultos mensuales a este Corazón divino y junta de asociadas para elegir cargos; pasado mañana, ya sábado, en tiempo de cumplimiento pascual”. K. Etxegarairi argitaratu gabeko eskutitza, 97.04.01.

(29) Azkueri zuzenduriko eskutitza, 97.04.11, in ZUBICARAY, A. DE, “Domingo de Agui-

idatzi zion Agirrek Azkueri zenbait literatura lan eskatu ohi zionetan.

M.ª Francisca de Echezarretaren azken nahia-memorian kapelauaren honako eginbehar hauek aipatzen ziren:

“Tendrá obligación de decir misa todos los días en la Capilla del Colegio; confesar a las dichas hermanas si tiene del Sr. Obispo licencia para ello; celebrar todos los años ciento y cincuenta misas en sufragio de mi alma y las de mis parientes; explicar durante un cuarto de hora la doctrina cristiana a las muchachas que vengan a la escuela dominical los Domingos y fiestas solemnes, y rezar con ellas el Santo Rosario en la Capilla del Colegio, para sufragio de mi alma y las de mis parientes”.

Hau ikusita, ez da harritzekoa Agirrerren lagunek egiaztatzen ziguten hura:

“Tan sólo como excepcionales pueden citarse algunos casos en que... abandonó el desarrollo de su vida normal y la vida reconcentrada en su gabinete de trabajo, amplio y luminoso” (30).

Agirrerentzat ere gustukoa zena:

“Estoy tan desalentado —idatzi zuen 1903.ko udaldian jaso zuen etsialdi batean— que tengo intención de no salir de mi pobre concha (el colegio) y de no ser otra cosa que capellán de la casa, en que sirvo de algún modo”. (31)

Agirrerren lanerako honelako jarrera zabala ikusiz gero, ez da harritzekoa “Rosas y jazmines de tu invernadero” Azkuek deituriko mojek don Domingoarekiko lotura oso estua izatea (32). Batez ere, kontutan hartzen baldin badugu gazte denboretatik Domingo de Agirrerren osasuna makala izan ei zela (33), kapelaua ondo baino hobeto zaintzeko abagunea mojei eman ziena:

“Urtero-urtero, uda-garaian, mojak pagatuta, Izarrako baiñu-etxe batera joan oi zan egun batzuk pasatzera” (34).

Arlo honetan Domingo de Agirrerren lagunei iribarrea ematen zieten monjek kapelau gaixoari ematen zizkioten begiramenek:

re, Poeta del mar y figura señera en la creación de la Academia de la Lengua Vasca”, *La Gran Enciclopedia Vasca*, Tomo IV, 1976, 542. or.

(30) MUJICA, G. DE, *Los titanes de la cultura vasca*, Auñamendi, San Sebastián, 1962, 76. or.

(31) Argitaratu gabeko eskutitza, Azkue Biblioteka, Bilbo.

(32) “Podías venir tú el lunes o el martes hasta Zarautz -idatzi zion Agirrek Karmelo Etxegarairi, 1987.ko apirilaren lean-. ¡Cómo te agradecería, porque para ir a San Sebastián tengo que buscar un sustituto (con disgusto de las Hermanas) y perder la lección de los chicos”. Argitaratu gabeko eskutitza. Azkue Biblioteka. Bilbo.

(33) Cartas a D. Serapio Múgica, o. a., 188. or., 06.07.08: “... como estoy bastante malucho, por si levantándome mañana indispuesto, como sucede muchas veces, desistiera de ir a esa a marrear más...”.

(34) VILLASANTE, L., “Domingo Agirre Badiola”, o. a., 6. or.

“No tengo tiempo más que para decir a V. que esta tarde he recibido carta de Dn. Domingo, que está ya bien y reponiéndose con las gallinas de Amezmendi”. (35)

Eta Azkuek Agirrerri, 1902.ko otsailaren bian:

“Adios y que conserves tu bella afición a Amezmendi, y que ella te conserve a ti”. (36)

eta 1907.ko urtarilaren 7:

“Dí a las monjitas que te hagan un vol-au-vent de chitas Prats con docena y media de gotas de Martell de mimados capellanes”. (37)

Domingo de Agirrek umore onez hartzen zuena:

“Estoy bien, gracias a Dios, y me voy fortificando, merced a las gallinas de Amezmendi. ¡Qué buen caldo hacen!”. (38)

Txantxak utzita, onartu behar da hala Agirrerri nola mojei onugarria izan zitzaizela urteetako lotura hori:

“Caeríamos en una imperdonable omisión —dio *Compendio ilustrado de la historia del Instituto de las RR. Carmelitas de la Caridad* liburuak—, si no dejásemos consignado en estas páginas, a poder ser con letras de oro, el nombre del presbítero tan esclarecido por su bondad como por su ciencia, Don Domingo de Aguirre... De sus virtudes, erudición y excelente acierto en la dirección y prosperidad del colegio, no se puede hablar con suficiente loa en el breve espacio que permiten estas páginas; y así nos reservamos su biografía extensa para la Historia General del Instituto”. (39)

Bihotzezko lotura horren froga, Domingo de Agirrerren testamentua dugu, zeinetan irakurtzen den:

“lega su cáliz, ropas de sacristía que puedan pertenecerle, muebles de la casa que habita y su biblioteca al Colegio de María y José de esta villa de Zumaya”.

Mojek, beraien aldetik, senitartekoa bailitzan Zumaiako hilerriko komunitadarean hilobian bertan lurperatu zuten Domingo de Agirrerren gorpua, Francisca de Echezarreta y Power Anderearen hondakinen ondoan:

(35) ECHEGARAY, C. DE, *Cartas a D...*, o. a., 345. or.

(36) Argitaratu gabeko eskutitza. Azkue Biblioteka. Bilbo.

(37) “Domingo de Aguirre. Poeta del mar...”, o. a., 545. or.

(38) Carta de DA a C. de Echezaray, 10.04.25. Argitaratu gabeko eskutitza. Azkue Biblioteka. Bilbo.

(39) *Compendio ilustrado de la historia del Instituto de las RR. Carmelitas de la Caridad*, 1926, 225. or.

“Frente a su tumba están las montañas de Aizkorri, donde se alzaba la choza de Joanes el pastor. A sus pies, saltan sobre las peñas las olas que llegan de Arranondo. Le rendirán homenaje perpetuo el aroma del helecho y el salitre del mar”. (40)

Espero dezagun, euskararen ahotsak ere hel dakizkion Agirrerri betiko, euskara gustukoen baitzuen berak munduko beste gauzen gain:

“los que me conocéis sabéis que la conservación del bascuence es mi única ilusión”. (41)

Ilusio horren testigu mutuak bezain iraunkorrak ikastetxe honetako horma hauek diraute (“Kapelau-etxetxo artako ikusguak (miradorak), izketan baleki” (42) hemendixe sortuak baitziren, Domingo de Agirrerren eskuetatik, euskal literaturako lehendabiziko eleberririk eta euskal aldizkari, hemendixe euskal aldizkari berrietarako artikulua pila bat (*Euskalzale*, *RIEV*, Agirre lehendakariordea izan zeneko *Euskal Esnalea*, *Euskalerrriaren Alde*, non eta sortzaitakoa izan zen ikastetxeko kapelaua), baita hemendixe ere irten zen, 1918. urtean, Euskal Ikaskuntzaren lehen Kongresura, non Euskaltzaindia sortzeko proposamena egin zuen Hizkuntza Ataleko burua izandako Domingo de Agirre Badiolak, hain zuzen.

Urteak igaro ahala, Mitxelenak bere belaunaldikoan onartu zuen Agirrerren eragina (43) moteldu zaigu. Ez dira gutxi izango ikastetxe honetan Don Domingok euskeraren alde burutu zuen lanaz ahaztu direnak. Gaurtik aurrera eskaini diogun horma-plaka hori Agirrerren oroitarri izan dakigula eta euskeraren aldeko bultzagarri; horixe izango baitzitzaien, 1916. urtean, Bilboko Campos Eliseos-en: ‘Kendu zadazu nere bizitza, baño ez nire mintzoa (44)’ esan zuen haren goratzarrerik aiposenak.

(40) MUJICA, G. de, “Los titanes de la cultura vasca”, o. a., 73-79. or.

(41) *Zeztuako Euskal-Festetan on Domingo Agirre ta Badiola abadeak Guipuzkoako Diputazio txit goituaren aurrean egintako sermoia 1898-ko Agorraren 18-an*, Imprenta de la Provincia, San Sebastián, 1898, 60. or.

(42) AZKUE, R. M^a, “Agirre, beretgeroan”, o. a., 76. or.

(43) MITXELENA, K., in *Euskal idazleak, gaur*, TORREALDAY, J. M^a, Jakin, Oñati-Arantzazu, 1977, 192. or.

(44) AGIRRE, D., “Euskeraren alde”, *Euskal Esnalea*, 1916, VI, 121. or.